

STATISTIKA RAHVAMAJANDUSE SEISUNDI HINDAJAKS

Aarne Tihemets

Nähtused ja protsessid, mis kaasnevad üleminekuga turumajandusele, nõuavad kajastamist statistikas ja arvepidamises. Formeeruma peab turumajanduse infrastruktuur.

Tsentraalse planeerimisega majanduse funktsioneerimiseks on vajalik selline statistiline süsteem, mille keskseks ülesandeks on plaaninäitajate täitmise iseloomustamine. Seetõttu oli pööratud rohkem tähelepanu mahunäitajatele: toodangu väljalaskele rahalises ja naturaalses väljenduses ning tootmise tehnilis-majanduslikele parameetritele. Majandus jagati kahte sfääri: tootmis- ja mittetootmissfääriks.

See kontseptsioon sai aluseks ka rahvamajandusbilanssidele, mille ideed olid kohandatud ühiskondliku produkti tsentraliseeritud planeerimise vajadustele ja majanduse vahetule reguleerimisele riigi poolt. Selliseid nähtusi nagu elatustase, finantssuhted vaadeldi süsteemiväliselt ja formaalselt materiaalse tootmise vaatevinklist.

Turumajanduses kerkivad esile finantssuhted, mis saavad otsustavaks mehhanismiks majanduse juhtimisel. Statistilised andmed peavad võimaldama analüüsida majandusolukorda riigis ja võimaldama prognoosida muutusi lähemas ja kaugemas tulevikus. Vajalik on hinnata tootmise arengutendentse, inflatsiooni mastaape, töötute probleeme, privatiseerimisprotsessi, maksu- ja tollipolitikat.

Tekib objektiivne vajadus statistika ümberkorraldamiseks vastavalt rahvusvahelistele standarditele ja ÜRO poolt väljatöötatud rahvusliku arvepidamise süsteemile (SNA – *The System of National Accounts*), mis vaatleb majandust kui ühtset tervikut.

Esimene SNA variant avaldati 1953. aastal ja selle peamiseks autoriks oli Nobeli preemia laureaat Richard Stone. Täiustatud variant ilmus 1969. aastal. Käesoleval ajal toimub selle läbivaatamine ning uus täiustatud variant peaks ilmuma trükkis 1993. aastal. Täiustamine on tingitud järgmistest vajadustest:

a) täiendada ja uuendada metoodikat vastavalt majanduse arengule;

b) selgitada ja lihtsustada arvepidamissüsteemi;

c) harmoniseerida erinevad statistikasüsteemid [1].

SNA funktsioneerimise aluseks on kahekordse kirjendamise printsiip, mis kindlustab statistiliste andmete bilansilise seotuse. Metodoloogilisest seisukohast võib SNA-d võrrelda traditsiooniliste raamatupidamisbilanssidega. Kõik näitajate vood kirjendatakse kontodel kaks korda: üks kord ressursina (muutused aktiivates) ja teine kord tarbimisena (muutused passivates). Ressurside ja tarbimise poolte kogusumma on alati võrdne [2].

Peamiseks rahvusliku arvepidamissüsteemi agregaatnäitajaks on *kogu rahvamajanduse produkt* (GNP), mida võib defineerida kui mingil ajaperioodil, tavaliselt aasta jooksul toodetud lõpp-tarbimise kaupade ja teenuste turuväärtust [3]. Rahvamajandusbilansside süsteemis kasutatakse näitajat *puhas materiaalne toodang*, mis on defineeritud ainult materiaalses sfääris toodetud kaupade ja teenuste väärtusena. Teiste riikide kogemused näitavad, et GNP võib olla 10-50 % suurem kui puhas materiaalne toodang [4]. Vahe on suurem nendes riikides, kus teenindussfäär on rohkem arenenud.

Rahvuslik arvepidamissüsteem on majandusstatistika koordineerivaks raamistikuks kahes mõistes:

a) kui kontseptuaalne raamistik tagamaks konsistentsust definitsioonide ning klassifikaatorite vahel, mida kasutatakse erinevates, kuid omavahel seotud statistikavaldkondades;

b) kui arvepidamise raamistik tagamaks väärtuselist konsistentsust statistiliste andmete vahel [5].

On kaks võimalikku varianti SNA-l baseeruva arvestussüsteemi rakendamiseks Eestis:

1) osaline: mõningate SNA elementide lülitamine praegusesse arvestussüsteemi ja makronäitajate kalkuleerimine arvestuslikul teel;

2) süsteemne: kõikide statistiliste koondnäitajate arvestus vastavalt SNA meetodikale ning rahvuslike kontode järjepidev koostamine.

Süsteemsel variandil on kahtlemata eeliseid, kuid see nõuab suuri rahalisi kulutusi ja ümberkorraldusi. Arvesse võttes alg-arvestuse ja klassifikaatorite olulist erinevust rahvusvahelistest standarditest ning baasilise informatsiooni puudumist vajalike näitajate kohta, ei ole esialgu võimalik täielik arvestus vastavalt rahvuslikele kontodele.

Vajalik on uue raamatupidamismäärustiku kasutusele võtmine. Statistilise informatsiooni kogumine koondnäitajate arvestuseks peab toimuma vertikaalsel kujul summeerides, mitte horisontaalsel kujul arvutades. See tingib vajaduse standardiseerida andmed kõikide majanduslike arvestuste tarbeks. Standardiseerimine on vajalik ainult aruandelise informatsiooni puhul, kuna sisemine raamatupidamissüsteem ettevõttes võib olla vabalt valitud. SNA-I baseeruva ja seni kehtiva raamatupidamismäärustiku vahel ei ole võimalik konstrueerida ühendavat silda, kuna nende loogiline ülesehitus erineb.

SNA-I baseeruva arvepidamissüsteemi juurutamise peamiseks eesmärgiks Eestis on üle minna niisugustele statistilistele näitajatele, mis võimaldaksid:

a) hinnata Eesti Vabariigi rahvamajanduse seisundit, lähtudes turumajanduse huvidest;

b) mitmesugustest allikatest (statistilised aruanded, administratiivsed allikad, uurimused ja vaatlused) pärit andmete koordineerimise koherentseks raamistikuks, mis annab objektiivse ülevaate riigi ja rahvamajanduse arengust;

c) võrrelda Eesti Vabariigi majanduse arengut teiste riikide omaga ning osa võtta rahvusvaheliste organisatsioonide tööst;

d) tõsta statistiliste näitajate kasutamiseväärtust kõigi tasandite juhtimistegevuses, analüüsimisel ning prognoosimisel;

e) arvepidamise lihtsustamise ja üldmahu minimeerimise kõikidel tasanditel.

Rahvuslikku arvepidamissüsteemi ei looda üksnes selleks, et kindlustada näitajate võrreldatavus teiste riikide omadega ning osavõtt rahvusvaheliste organisatsioonide tööst, vaid see on universaalseks standardiks ja süsteemiks, mida kasutatakse eelkõige oma rahvuslikel eesmärkidel. Kõikide riikide statistikabüroodel ning valitsustel on huvi selle vastu, et rahvuslik arvepidamissüsteem vastaks riigi analüütilistele ning sotsiaalmajanduslikele vajadustele ja seetõttu teevad SNA eksperdid paljudest riikidest koostööd, et täiustada arvepidamissüsteemi.

SNA meetodika ja praktika täiuslik omandamine on pikaajaline protsess, teiste riikide kogemuste järgi mitte alla kümne aasta. Kuid selleks, et süsteemselt analüüsida, prognoosida ja juhtida majandust, on rahvusliku arvepidamissüsteemi rakendamise ja vastav statistika ümberkorraldamine Eestis hädavajalik.

KIRJANDUS

1. Revised System of National Accounts: Draft chapters and annexes, Volume 1. United Nations, 1990, 2-3.
2. A System of National Accounts. United Nations, New York, 1968, 3.
3. **Brown, W.** Makroökonomika baasteooria I osa, Tallinn, 1991, 17.
4. **Havlik, P.** An overview of the methods used for East West. GNP Comparisons, Paris, 1990, 2.
5. Handbook of National Accountig. New York: United Nations, 1986, 5.

STATISTICS AS A EVALUATER OF NATIONAL ECONOMY

Aarne Tihemets

S u m m a r y

In connection with opening up the Estonian economy to the outside world and converting into a market economy it is becoming necessary to introduce in practice the system of National Accounts (SNA).

The present system of the Balance of the National Economy (MPS) do not correspond to new requirements. It does not take into account the full scope of the economic activity. Such economic categories as the state budget, financial assets, credit relations, the balance of payments do not find proper reflection in the MPS.

This work should be carried out in three main directions:

- The introduction of primary book-keeping system that is in line with international standards.
- The introduction of national classifications.
- The development and introduction of a national set of SNA methods based on the recommendations of the United Nations.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТАТИСТИКИ ДЛЯ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА

Аарне Тихеметс

Резюме

В условиях проведения радикальной экономической реформы и перехода к рыночной экономике возникает объективная необходимость перестройки статистики в соответствии с международными стандартами и системой национальных счетов (СНС) ООН. В течение долгого времени макроэкономические расчеты в Эстонии производились с опорой на систему баланса народного хозяйства (БНХ), который не соответствует новым требованиям. Система БНХ не учитывает в полном объеме результаты деятельности отраслей непродовольственной сферы. Такие экономические категории, как государственный бюджет, финансовые ресурсы, кредит, платежный баланс не находят в БНХ должного освещения.

Внедрение СНС требует:

- перестройки бухгалтерской отчетности в соответствии с международными стандартами;
- применения новых международных классификаторов;
- разработки схемы важнейших счетов и макроэкономических показателей по методике ООН.